

Р.Е. Джуншеев¹, Г.Б. Идрисова², А.Б. Байгапанова³

¹философия ғылымдарының кандидаты, доцент, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз, Қазақстан Республикасы
E-mail: zhunshev@gmail.com.

²философия докторы (PhD), М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті, Тараз, Қазақстан Республикасы
E-mail: gb.idrisova@dulaty.kz

³философия докторы (PhD), Alikhan Bokeikhan University, Семей, Қазақстан Республикасы
E-mail: aigul_bol@mail.ru

XXI ҒАСЫР АДАМЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИ ӨЗІНДІК ЕРЕКШЕЛІГІН САҚТАУ

Аңдатпа

Мақалада жаһандану үдерісінің ұлттық және мәдени ерекшеліктерге тигізетін ықпалы жан-жақты қарастырылады. Авторлар жаһанданудың ұлттық сәйкестік пен мәдени мұраларды сақтау мәселелерін күн тәртібіне қойып, оның оң және теріс жақтарын ашып көрсетеді. Бұл ретте ұлттық құндылықтарды сақтау мен дамытуда мемлекеттік саясаттың, білім беру жүйесінің және жеке тұлғаның рөліне ерекше назар аударылады.

Зерттеуде Жапония, Оңтүстік Корея және Қазақстанның ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді қорғау тәжірибелері салыстырмалы түрде талданып, олардың тиімді тетіктері көрсетілген. Сонымен қатар, ЮНЕСКО-ның мәдени мұраны сақтау жөніндегі халықаралық бағдарламалары да зерттеу нысанына енгізілген. Мақалада философиялық, мәдениеттанулық және әлеуметтанулық әдістер кешенді түрде қолданылып, ұлттық бірегейлікті сақтаудың ғылыми негізделген тәсілдері ұсынылады.

Авторлар мәдени плюрализм мен мультикультурализм идеяларын ілгерілетудің жаһандану жағдайындағы ұлттық және мәдени тұтастықты қамтамасыз етудегі маңызын атап көрсетеді. Бұл зерттеу жаһандану дәуірінде ұлттық өзіндік ерекшелікті сақтау мен дамыту жолдарын іздеуде теориялық және практикалық тұрғыдан маңызды болып табылады.

Сонымен бірге мақалада цифрлық технологиялардың ұлттық мәдениетті сақтаудағы әлеуеті қарастырылады. Әсіресе виртуалды музейлер, онлайн-білім беру платформалары мен цифрлық архивтердің ұлттық мұраны кеңінен насихаттап, жастардың мәдени сәйкестігін қалыптастырудағы рөлі айқындалады. Авторлар жаңа медианың мүмкіндіктерін дұрыс пайдалану арқылы жаһандану қысымына төтеп беруге болатынын дәлелдейді.

Зерттеу нәтижелері ұлттық мәдениетке негізделген әлеуметтік тұрақтылық пен ұлт бірлігін қамтамасыз етудің маңызды алғышарты ретінде бағаланады. Мақалада ұсынылған ойлар мен тұжырымдар мемлекет пен қоғамның мәдени саясатында, сондай-ақ білім беру жүйесінде қолдануға болатын нақты бағыттарды ұсынады. Бұл еңбектің жаңалығы жаһандану мен ұлттық бірегейлік арасындағы тепе-теңдікті сақтаудың кешенді үлгісін көрсетуінде.

Түйін сөздер: Жаһандану, ұлттық сәйкестік, мәдени мұра, мәдени плюрализм, ұлттық идея, білім беру жүйесі, Жапония тәжірибесі, Оңтүстік Корея тәжірибесі, қазақ мәдениеті.

Р.Е. Джуншеев¹, Г.Б. Идрисова², А.Б. Байгапанова³

¹кандидат философских наук, доцент, Таразский университет имени М.Х. Дулати,
г. Тараз, Республика Казахстан
E-mail: zhunshev@gmail.com

²доктор философии (PhD), Таразский университет имени М.Х. Дулати,
г. Тараз, Республика Казахстан
E-mail: gb.idrisova@dulaty.kz

³доктор философии (PhD), Alikhan Bokeikhan University,
г. Семей, Республика Казахстан
E-mail: aigul_bol@mail.ru

СОХРАНЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ И КУЛЬТУРНОЙ САМОБЫТНОСТИ ЧЕЛОВЕКА XXI ВЕКА

Аннотация

В статье всесторонне рассматривается влияние процессов глобализации на национальные и культурные особенности. Авторы ставят в повестку дня вопросы сохранения национальной идентичности и культурного наследия, раскрывая как положительные, так и отрицательные стороны глобализации. Особое внимание уделяется роли государственной политики, системы образования и личности в сохранении и развитии национальных ценностей.

В исследовании проводится сравнительный анализ опыта Японии, Южной Кореи и Казахстана по защите национальной культуры и традиций, а также рассматриваются международные программы ЮНЕСКО по сохранению культурного наследия. Применяются философские, культурологические и социологические методы, что позволяет выявить научно обоснованные подходы к сохранению национальной самобытности.

Авторы подчеркивают значимость продвижения идей культурного плюрализма и мультикультурализма в обеспечении национального и культурного единства в условиях глобализации. Исследование имеет теоретическую и практическую значимость для поиска путей сохранения национальной самобытности в современном мире.

Особое внимание уделено потенциалу цифровых технологий в деле сохранения национальной культуры. Виртуальные музеи, онлайн-образовательные платформы и цифровые архивы рассматриваются как эффективные инструменты популяризации культурного наследия и формирования идентичности молодежи. Авторы доказывают, что использование возможностей новых медиа способствует противостоянию давлению глобализации.

Результаты исследования оцениваются как важная предпосылка обеспечения социальной стабильности и национального единства на основе национальной культуры. Сделанные выводы и рекомендации могут быть применены в государственной и общественной культурной политике, а также в системе образования. Научная новизна работы заключается в предложении комплексной модели сохранения баланса между глобализацией и национальной идентичностью.

Ключевые слова: глобализация, национальная идентичность, культурное наследие, культурный плюрализм, национальная идея, система образования, опыт Японии, опыт Южной Кореи, казахская культура.

R.E. Zhunsheev¹, G.B. Idrisova², A.B. Baigapanova³

¹*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, M.Kh. Dulaty Taraz University,
Taraz, Republic of Kazakhstan
E-mail: zhunshev@gmail.com*

²*Doctor of Philosophy (PhD), M.Kh. Dulaty Taraz University,
Taraz, Republic of Kazakhstan
E-mail: gb.idrisova@dulaty.kz*

³*Doctor of Philosophy (PhD), Alikhan Bokeikhan University,
Semey, Republic of Kazakhstan
E-mail: aigul_bol@mail.ru*

PRESERVING THE NATIONAL AND CULTURAL IDENTITY OF THE 21ST CENTURY INDIVIDUAL

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of the impact of globalization on national and cultural identity. The authors highlight the urgent issues of preserving national identity and cultural heritage, revealing both the positive and negative aspects of globalization. Particular emphasis is placed on the role of state policy, the education system, and the individual in maintaining and developing national values.

The study offers a comparative analysis of Japan, South Korea, and Kazakhstan's experiences in protecting national culture and traditions, as well as UNESCO's international programs for safeguarding cultural heritage. Philosophical, cultural, and sociological methods are employed to develop scientifically grounded approaches to preserving cultural uniqueness.

The authors emphasize the importance of promoting cultural pluralism and multiculturalism in order to ensure national and cultural cohesion under globalization. The research is theoretically and practically significant in the search for strategies to maintain national identity in the modern era.

Special attention is given to the role of digital technologies in preserving cultural heritage. Virtual museums, online educational platforms, and digital archives are examined as effective tools for promoting cultural values and shaping youth identity. The study demonstrates that the proper use of new media can help societies withstand the pressures of globalization.

The findings are assessed as an important precondition for ensuring social stability and national unity through the preservation of cultural values. The conclusions and recommendations presented in the article can be applied in cultural policy, education, and social development strategies. The novelty of the study lies in proposing a comprehensive model for maintaining the balance between globalization and national identity.

Keywords: globalization, national identity, cultural heritage, cultural pluralism, national idea, education system, Japan's experience, South Korea's experience, Kazakh culture.

Кіріспе. Жаһандану үдерісі – қазіргі заманның ең өзекті құбылыстарының бірі. Бұл үдеріс адамзат өмірінің барлық салаларына, соның ішінде экономикалық, саяси, мәдени және әлеуметтік деңгейлерге терең ықпал етіп, ғаламдық байланыстар мен өзара ықпалдастықтың жаңа түрлерін қалыптастыруда. Алайда жаһанданудың қарқыны мен салдары ұлттық және мәдени ерекшеліктерге қатысты маңызды мәселелерді күн тәртібіне қояды. Осыған байланысты Т.Х. Ғабитов атап өткендей, «...бүгінгі таңда жаһандану және мәдениет ілімінің өзекті мәселелерін, әсіресе, бұрыннан қалыптасқан мәдени құндылықтар жүйесін жаңа заман тұрғысынан қайта қарау қажеттілігі туындап отыр» [1,3 б.].

Ұлттық және мәдени сәйкестік – адам болмысының ажырамас бөлігі. Бұл ұғым жеке тұлғаның өзін-өзі тануы мен ұжымдық сананың негізін құрайды. Ұлттық сәйкестік адамның рухани және мәдени өміріндегі маңызды рөл атқара отырып, оның жеке тұлға ретінде

қалыптасуына ықпал етеді. Сондықтан жаһанданудың ұлттық және мәдени құндылықтарға тигізетін ықпалына ерекше назар аудару қажет. Бұл үдеріс ұлттық құндылықтарды сақтау, олардың мәнін терең түсіну және оларды келесі ұрпаққа жеткізу қажеттілігін алдыңғы қатарға қояды.

Жаһандану жағдайында ұлттық құндылықтардың өзектілігі арта түседі, өйткені олар ұлттық бірегейлікті сақтау мен ұрпақтар арасындағы мәдени байланысты нығайтуда маңызды рөл атқарады. Бұл міндетті орындау үшін жаһандық және ұлттық мәдениеттер арасындағы тепе-теңдікті сақтау, сондай-ақ мәдени мұраны жаңаша тәсілдермен таныту қажет. Ұлттық мәдениет – тек өткеннің мұрасы ғана емес, сонымен бірге жаһандану жағдайындағы ұлттың болашағын айқындайтын рухани негіз. Сондықтан оны сақтау мен дамыту – қазіргі заманның ең өзекті мәселелерінің бірі.

Бұл зерттеудің негізгі мақсаты – жаһандану жағдайында адамның ұлттық және мәдени ерекшеліктерін сақтау механизмдерін талдау. Ұлттық сәйкестік тек мәдени мұраны сақтаумен ғана шектелмейді, ол сонымен қатар адамның өзіндік болмысын, рухани әлемін, моральдық және этикалық негіздерін айқындайды. Осы тұрғыда, жаһандану үдерісі ұлттық құндылықтарға қандай қауіптер мен мүмкіндіктер туғызатынын түсіну маңызды. Жаһандану ұлттық мәдениеттердің жаһандық мәдениетпен араласу процесін тездетеді, бұл кей жағдайда ұлттық болмыстың жойылуына немесе құндылықтардың ассимиляциялануына алып келуі мүмкін. Сонымен қатар, жаһандану жаңа технологиялар мен ақпараттық құралдарды пайдалана отырып, ұлттық мәдениеттің әлемдік деңгейде танылуына мүмкіндік береді.

Зерттеуде басты назар ұлттық және мәдени құндылықтардың адамның жеке және қоғамдық болмысындағы рөліне аударылады. Бұл құндылықтар адамның өзін-өзі тануында, рухани дамуы мен әлеуметтік өмірге белсенді араласуында ерекше орын алады. Сондықтан зерттеудің негізгі сұрақтары – жаһанданудың ұлттық мәдениетке тигізетін әсері қандай, ол қандай қауіптер мен артықшылықтар туғызады, және бұл жағдайда ұлттық бірегейлікті сақтау үшін қандай шаралар қолдану қажет деген мәселелер төңірегінде қалыптасады.

Материалдар мен әдістері

Бұл тақырыпты зерттеудің әдіснамасы мен әдістері зерттеу мақсатына, зерттелетін құбылыстың сипатына және оның жаһандық, ұлттық және мәдени аспектілеріне тікелей байланысты. Жаһандану жағдайында ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтау мәселесін қарастыру үшін кешенді, пәнаралық әдіснама қажет. Бұл әдіснама философия, мәдениеттану, әлеуметтану, саясаттану және тарих ғылымдарының теориялық негіздерін қамтиды.

Зерттеудің әдіснамалық негізі ретінде құрылымдық-функционалдық және жүйелі тәсілдер қолданылады. Құрылымдық-функционалдық тәсіл ұлттық және мәдени өзіндік ерекшеліктердің қоғамдағы рөлін және олардың жаһандану үдерісіндегі орнын анықтауға мүмкіндік береді. Жүйелі тәсіл бұл мәселені күрделі жүйе ретінде қарастырып, ұлттық мәдениет пен жаһандану арасындағы өзара байланыстарды зерттеуге жағдай жасайды.

Зерттеу барысында тарихи әдіс маңызды рөл атқарады, өйткені ұлттық мәдениет пен ерекшеліктерді түсіну үшін олардың тарихи қалыптасу үдерісін зерделеу қажет. Бұл әдіс мәдениет пен ұлттық сәйкестіктің дамуын уақыт ағымындағы динамикада қарастырады. Сонымен қатар, салыстырмалы әдіс жаһандану жағдайында әртүрлі елдердің ұлттық мәдениеттерін сақтау тәжірибесін зерттеуге мүмкіндік береді. Жапония, Оңтүстік Корея және Қазақстанның ұлттық мәдениетке қатысты саясаты мен тәжірибесін салыстыра отырып, тиімді әдістер мен тәсілдерді анықтауға болады.

Сонымен қатар, пәнаралық тәсіл бұл тақырыпты зерттеудің ажырамас бөлігі болып табылады. Бұл тәсіл әртүрлі ғылым салаларының әдістерін біріктіре отырып, ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтаудың кешенді және жан-жақты талдауын қамтамасыз етеді. Жаһандану жағдайындағы ұлттық сәйкестік мәселесін толыққанды зерделеу үшін философиялық-теориялық талдауды мәдениеттанулық және әлеуметтанулық зерттеулермен ұштастыру қажет.

Осы әдіснамалық негіздер мен әдістерді қолдану зерттеу мақсаттарына қол жеткізуге, жаһандану жағдайында ұлттық ерекшелікті сақтаудың тиімді жолдарын анықтауға, сондай-ақ бұл үдерістердің теориялық және практикалық аспектілерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Талқылау. Жаһандану үдерісі – қазіргі заманның ең ықпалды құбылыстарының бірі. Ол адамзат қоғамының әртүрлі салаларын, соның ішінде экономикалық, саяси, мәдени және технологиялық өлшемдерін қамти отырып, әлемдік интеграция мен өзара байланыстың жаңа деңгейіне жол ашты. Жаһанданудың негізгі анықтамаларының бірі оны экономикалық және мәдени байланыстардың тереңдеуі ретінде түсіндіреді. Бұл құбылыс трансұлттық корпорациялар, халықаралық сауда, заманауи коммуникациялық құралдар мен жаһандық нарық арқылы жүзеге асуда. Жаһанданудың экономикалық аспектісі әлемдік экономикалық жүйенің біртұтастығын қалыптастыруға негізделсе, саяси өлшемі халықаралық ынтымақтастық пен жаһандық басқару тетіктерін жетілдіруді көздейді. Сонымен қатар, мәдени және технологиялық өлшемдері ұлттық мәдениеттердің өзара әрекеттесуін күшейтіп, жаңа технологиялар арқылы байланыс орнатудың шексіз мүмкіндіктерін қамтамасыз етеді. Бұл, Т.Ғабитов атап өткен жаһанданудағы «позитивті оқиғалар». Ал екінші жағынан, «негативті оқиғалар» орын алуы мүмкін. Яғни, жаһандану кейде негативті салдарлар тудырады. Мысалы, мәдени алмасу мен инновациялық технологияларды енгізу арқылы жаһандану оң әсер етсе, мәдени гомогенизация немесе экономикалық теңсіздік сияқты мәселелер оның теріс жақтарын айқындайды. Сондықтан, жаһандану процесін толық түсіну үшін оның әртүрлі аспектілерін сараптап, олардың жаһандық қауымдастыққа қалай әсер ететінін анықтау қажет [1,9 б.].

А.Айталының да "Жаһандану және ұлттық идея" мақаласында жаһандану үдерісінің ұлттық идея мен мәдениетке тигізетін әсері жан-жақты талданады. Автор жаһандануды қазіргі заманның ажырамас құбылысы ретінде қарастырып, оның экономикалық, саяси және мәдени ықпалдастықты күшейтетінін атап өтеді. Сонымен қатар, жаһандану ұлттық мемлекеттердің дербестігі мен мәдени ерекшеліктеріне қауіп төндіретін күрделі үдеріс екенін көрсетеді. Жаһанданудың ұлттық сәйкестікке тигізер әсері, әсіресе ұлттық мәдениетті сақтау мен дамыту тұрғысынан маңызды.

Ұлттық идея ұлттық мәдениетті сақтап қана қоймай, оны жаңғырту мен дамытуға да ықпал етеді. Жаһанданудың мәдени әртүрлілікті жойып, біртекті мәдени кеңістік қалыптастыру қаупі ерекше назар аудартады. Ұлттық мәдениеттердің өзіндік ерекшеліктері әлсіреп, жаһандық мәдени стандарттардың үстемдік етуі ұлттық мәдени мұраларды қорғаудың маңыздылығын арттырады. Бұл жағдайда ұлттық құндылықтарды сақтау, оларды жас ұрпаққа жеткізу және әлемдік деңгейде таныту ерекше өзектілікке ие.

Автор ұлттық мәдениетті сақтау мен дамыту үшін бірнеше бағытты ұсынады. Мемлекеттік деңгейде ұлттық тілді, дәстүрлерді және мәдени мұраларды қорғауға бағытталған нақты бағдарламаларды жүзеге асыру қажет. Сонымен қатар, білім беру жүйесінде жастарды ұлттық мәдениетке тәрбиелеу, оларды ұлттық және жаһандық құндылықтарды үйлестіре алуға үйрету маңызды рөл атқарады. Ұлттық мәдениетті әлемдік қауымдастыққа таныту және оны халықаралық деңгейде насихаттау ұлттық сәйкестікті нығайтуға ықпал етеді.

Айталы А. ұлттық идеяның жаһандану жағдайындағы ерекше рөлі туралы айтады. Автордың пікірінше, ұлттық идея – бұл тек ұлтты біріктіретін рухани күш қана емес, сонымен бірге жаһандану процестерінде ұлттық мәдениетті қорғаудың негізгі құралы. Оның пікірінше, ұлттық идея жаһандану үдерісінде ұлттық бірегейлікті сақтаудың негізгі тетігі болып табылады. Бұл идея жаһандануға қарсы бағытталған емес, керісінше, ұлттық мәдениетті жаһандық кеңістікте лайықты танытуға және нығайтуға бағытталған күш ретінде көрінеді. Мақалада ұлттық мәдениеттің жаһандану жағдайында әлсіреуіне жол бермей, оны дамыту арқылы ұлттың рухани болмысын нығайту қажеттілігі ерекше атап өтіледі. Айталының тұжырымдары ұлттық сәйкестікті сақтау жолында нақты қадамдар жасауға теориялық негіз бола алады [2].

Сонымен, жаһанданудың адамның мәдени және ұлттық сәйкестігіне әсері күрделі әрі қарама-қайшы құбылыс. Бұл үдеріс бір жағынан, мәдениеттердің өзара ықпалдасуына, ақпараттық технологиялардың дамуы арқылы ұлттық құндылықтарды жаһандық деңгейде танытуға мүмкіндік береді. Косиченко А.Г. атап өткендей, интернет пен әлеуметтік желілер сияқты заманауи құралдар ұлттық мәдениетті кеңінен насихаттауға жол ашады. Қазақ мәдениеті де бұл мүмкіндікті тиімді пайдалана отырып, өзінің ерекшеліктерін әлемдік қауымдастыққа танытып келеді. Мысалы, ұлттық музыка, әдебиет және сән үлгілері халықаралық аренада танылып, қазақ мәдениеті туралы білімнің кеңеюіне ықпал етуде. Әлеуметтік желілер арқылы қазақтың дәстүрлі өнері, оның ішінде домбыра мен айтыс, халықаралық аудиторияға ұсынылып, ұлттық мәдениетке деген қызығушылықты арттырады[3]. Бұл, әсіресе, жас ұрпақтың ұлттық мәдениетке деген көзқарасын жаңғыртуға және оны заманауи технологиялар арқылы кең аудиторияға жеткізуге мүмкіндік береді.

Алайда, жаһандану үдерісінің теріс ықпалы да жоқ емес. Тәттібек Н.М. атап өткендей, бұл үдеріс ұлттық мәдениеттердің әлсіреуіне және олардың жаһандық мәдени стандарттарға сіңісіп кетуіне себеп болуы мүмкін. Бұл жағдай әсіресе батыстық мәдени үлгілердің үстемдік етуімен көрініс табады. Тұтынушылық мәдениеттің кең таралуы, батыстық өмір салты мен құндылықтардың доминанттық сипат алуы көптеген ұлттық мәдениеттердің өзіндік ерекшеліктерін жоғалтуына әкелуі мүмкін. Бұл құбылыс мәдени гомогенизация, яғни әлемдегі мәдени әртүрліліктің біртектіленуі арқылы сипатталады. Ұлттық дәстүрлер мен құндылықтар тұтынушылық стандарттарға бейімделіп, өзінің түпкі мәні мен тарихи мазмұнын жоғалтуы ықтимал [4].

Мәдени гомогенизацияның бұл әсері ұлттық сәйкестік үшін сын-тегеуріндер тудырады. Егер ұлттық мәдениеттер жаһандық стандарттарға бейімделу барысында өзінің өзіндік сипатын сақтай алмаса, бұл ұлттың рухани және мәдени тұтастығын әлсіретуі мүмкін. Әсіресе, тұтынушылық мәдениет пен коммерциялық бағыттағы стандарттар ұлттық өнер мен дәстүрді нарықтық өнімге айналдыру қаупін туғызады. Бұл жағдайда ұлттық мәдениетті сақтау үшін оның мәнін дұрыс түсініп, насихаттау және жаһандық ықпалдастыққа бейімдеу маңызды.

Косиченко мен Тәттібектің идеяларын талдай отырып, жаһанданудың ұлттық мәдениетке тигізетін ықпалы екішты екенін айтуға болады. Бір жағынан, бұл үдеріс ұлттық мәдениеттердің кең таралуына мүмкіндік берсе, екінші жағынан, олардың табиғи болмысын өзгертуге мәжбүрлейді. Осы тепе-теңдікті сақтау үшін ұлттық мәдениетке негізделген білім беру жүйесін дамыту, ұлттық құндылықтарды жаһандық стандарттармен үйлестіру және мәдени плюрализмді насихаттау қажет. Тек осылай ғана ұлттық мәдениеттер жаһанданудың теріс ықпалынан қорғалып, өздерінің бірегейлігін сақтай алады.

Мәдени гомогенизация ұлттық сәйкестікті сақтау мәселелерін алдыңғы қатарға шығарады. Бұл үрдіс ұлттық мәдениеттердің өзіндік ерекшеліктерін әлсіретіп, біртекті мәдени кеңістік қалыптастыруға ұмтылады. Осы тұрғыда Иммануил Уоллерштейннің еңбектері ерекше маңызды. Әлемдік жүйе теориясының негізін салған Уоллерштейн жаһандану мен оның әлеуметтік-экономикалық және мәдени аспектілерін жан-жақты зерттеген. Оның «Этникалық сана-сезім латентті түрде барлық қоғамда болады. Бірақ, тыныш жатқан осы сезім ұлт басына қауіп төнген сын сағатта ғана іске қосылады. Әсіресе, ұлттың саяси құқықтарын кеңейтуге мүмкіндік туып тұрған кезде күшейеді» деген пікірі этнос пен ұлттың өзара байланысын және оның әлеуметтік-саяси процестердегі рөлін терең түсіндіреді[5, 261].

Уоллерштейннің пікірінше, этникалық сана кез келген қоғамда жасырын, яғни "латентті" түрде болады. Ол белгілі бір тарихи немесе саяси жағдайларда ғана белсенді түрде көрініс табады. Қазақстан мысалында бұл тұжырым ерекше мәнге ие. Елдің көпұлтты құрылымы және тарихи тәжірибесі этностардың өзін-өзі тану процесін айрықша етеді. Қазақстандағы этникалық топтардың (қазақ, орыс, өзбек, ұйғыр және т.б.) этникалық сана-сезімі күнделікті өмірде әрдайым айқын көрінбеуі мүмкін, бірақ белгілі бір жағдайларда ол күшейеді. Мысалы, бұл сана-сезім тіл, мәдениет немесе тарихи мұраны қорғау қажеттілігі туындағанда белсенді түрде байқалады.

Уоллерштейн атап өткендей, этникалық сана-сезім ұлтқа қауіп төнгенде ерекше күшейеді. Қазақстанның тәуелсіздік алған алғашқы жылдары этникалық топтар арасында өзіндік ерекшеліктерін сақтау, ұлттық құқықтарын қорғау және сәйкестік мәселелері өзекті болды. Бұл кезең ұлттық мемлекетті қалыптастырумен қатар жүріп, әр этникалық топтың өз мәдениетін, тілін және дәстүрлерін сақтауға деген ұмтылысын күшейтті.

Қазақ мәдениеті үшін бұл мәселе өте өзекті. Ғайпов З.С. өз еңбегінде жаһандану жағдайындағы қазақстандық қоғамның саяси және мәдени трансформациясын талдай отырып, ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтаудың маңыздылығына ерекше тоқталады. Автордың пайымдауынша, қазіргі кезеңде жаһандық ықпалдар адамның дәстүрлі құндылықтарына, ұлттық дүниетанымына және саяси сана-сезіміне елеулі өзгерістер енгізуде. Бұл жағдай ұлттық сәйкестіктің әлсіреуіне ғана емес, сонымен бірге қоғамның рухани бірегейлігінің дағдарысына әкелуі мүмкін. Сол себепті жаһандану үдерісінде ұлттық мәдениетті қорғау мен оны жаңғыртудың маңыздылығы арта түседі.

Мақалада ұлттық идея мен рухани құндылықтардың жаңғыру жағдайындағы рөлі кеңінен қарастырылып, олардың қоғамды біріктіруші факторға айналуы қажет екені баса айтылады. Ғайпов білім беру жүйесі, мемлекеттік саясат және мәдени институттардың ұлттық сәйкестікті сақтаудағы қызметін ашып көрсетеді. Әсіресе жастардың рухани-мәдени бағдарын айқындаудағы отбасы тәрбиесі мен ұлттық дәстүрлердің ықпалына назар аударылады. Жаһанданудың ықпалын толықтай терістемей, автор оның пайдалы жақтарын – мәдени байланыстарды кеңейту, заманауи білім мен технологияға қол жеткізу мүмкіндіктерін де атап өтеді. Дегенмен, бұл мүмкіндіктерді ұлттық негізді сақтай отырып пайдалану қажеттігі көрсетіледі [6].

Жаһандану ұлттық тілге, дәстүрлерге және рухани құндылықтарға терең ықпал етуде. Ұлттық болмыстың бұл маңызды аспектілерін сақтап қалу үшін мәдени плюрализм идеяларын дамыту және заманауи технологияларға негізделген тәсілдерді қолдану маңызды. Мысалы, ұлттық мәдениет пен құндылықтарды цифрлық кеңістік арқылы насихаттау, мультимедиялық ресурстарды пайдалану және мәдени мұраларды кеңірек таныту ұлттық сәйкестікті нығайтуға септігін тигізеді.

Осылайша, этникалық сана-сезім мен ұлттық сәйкестікті сақтау жаһандану жағдайындағы басты міндеттердің бірі болып табылады. Бұл мәселелерді шешуде ұлттық мәдениет пен құндылықтарды сақтауға бағытталған кешенді шаралар жүзеге асырылуы тиіс.

Жаһанданудың мәдени өлшемдері мен оның ұлттық сәйкестікке әсерін зерттеу бұл үдерістің күрделілігін көрсетіп қана қоймай, оны басқарудың жолдарын іздеуге де мүмкіндік береді. Ұлттық мәдениет жаһандану жағдайында өзіндік ерекшелікті сақтаудың басты кепілі бола алады.

Ұлттық және мәдени өзіндік ерекшеліктер адамның тұлғалық дамуы мен оның әлеуметтік өміріндегі маңызды факторлардың бірі болып табылады. Ұлттық ерекшелік – бұл адамның тарихи-мәдени тамырларымен байланысын көрсететін рухани, әлеуметтік және психологиялық құндылықтардың жиынтығы. Мәдени ерекшелік, өз кезегінде, тұлғаның рухани әлемін байытып, оның өзіндік болмысын қалыптастырады. Бұл аспектілер адамның тұлғалық дамуына зор әсер етеді, өйткені мәдениет адамның құндылықтық бағдарын анықтайды және оның әлемге көзқарасын қалыптастырады [7,54-58].

Жаһандану жағдайында мәдени әртүрліліктің рөлі ерекше мәнге ие. Ол тек ұлттық бірегейлікті сақтап қалуға ғана емес, сонымен бірге жаһандық қоғамда үйлесімді қарым-қатынастар орнатуға мүмкіндік береді. Мәдени плюрализм мен мультикультурализм осы тұрғыда ерекше артықшылықтарға ие. Мәдени плюрализм әрбір мәдениеттің өз құндылықтарын сақтай отырып, жаһандық процестерге қатысуын қамтамасыз етеді. Бұл процесс мәдени әртүрліліктің бірегейлігін сақтауға мүмкіндік береді және халықтар арасында өзара түсіністік пен ынтымақтастықты нығайтады [1,22-26]. Сонымен қатар, мультикультурализм әртүрлі мәдениет өкілдерінің тең құқылығын мойындай отырып, қоғамда толеранттылық пен өзара құрмет мәдениетін қалыптастырады. Бұл тәсіл әсіресе жаһандану жағдайында әртүрлі халықтардың бейбіт өмір сүруіне негіз бола алады.

Ұлттық сәйкестік пен жаһандық азаматтық арасында тепе-теңдік орнату – қазіргі заманның маңызды мәселелерінің бірі. Ұлттық сәйкестік адамның өзін белгілі бір ұлтқа жататынын сезінуін қамтамасыз етіп, оның рухани тамырларын сақтауға мүмкіндік береді. Дегенмен, жаһандық азаматтық идеясы әрбір адамның әлемдік қоғамның мүшесі екенін сезінуді талап етеді. Бұл екі ұғым арасында үйлесімділік орнату, әсіресе ұлттық құндылықтарды жаһандық құндылықтармен ұштастыра отырып, ұлттық ерекшелікті сақтаудың маңызды шарты болып табылады. Қазақ мәдениетінің ерекшеліктері мен оның жаһандану жағдайындағы рөлі туралы айтқанда, бұл тепе-теңдікті сақтау үшін мәдениет пен білім беру саласында нақты қадамдар жасау қажет [8,22-26].

Сондықтан ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтау – тек мәдени мұраны сақтау ғана емес, сонымен қатар жаһандық өзгерістер жағдайында ұлттық бірегейлікті нығайту мен жеке тұлғаның рухани дамуына ықпал етудің басты құралы.

Жаһандану жағдайында ұлттық мәдениетті сақтау тек дәстүрлер мен рухани құндылықтарды қорғау ғана емес, сонымен қатар қоғамның әлеуметтік тұтастығын қамтамасыз етудің маңызды факторы болып табылады. Ұлттық мәдениет – халықтың тарихи тәжірибесі, рухани мұрасы мен дүниетанымының айнасы. Сондықтан жаһандану үдерісінде мәдени бірегейлікті сақтаудың басты шарты – ұлттық идеяның жаңа заманға бейімделуі. Ұлттық идея халықтың тарихи тамырларын сақтап, заманауи даму жолдарын үйлестіретін рухани бағдар ретінде қызмет атқарады. Осы тұрғыда білім беру, бұқаралық ақпарат құралдары және мәдени институттар ұлттық ерекшелікті сақтауда шешуші рөл ойнайды.

Сонымен қатар, жаһандану дәуірінде ұлттық мәдениеттің ашықтығы да маңызды. Ашықтық ұғымы мәдениеттің өзін жоғалтпай, басқа мәдениеттермен диалогқа түсе алуын білдіреді. Бұл диалог халықтардың рухани тәжірибесін өзара байытып, жаһандық деңгейде мәдени интеграцияға ықпал етеді. Ғабитов атап өткендей, «Мәдениеттер арасындағы өзара ықпалдастық – өркениетті дамытудың басты шарты. Әрбір мәдениет өзін сақтай отырып, өзгемен диалогқа түсуі қажет» [9,245]. Бұл ой жаһандану жағдайында қазақ мәдениетінің ерекшеліктерін танытуда да өзекті. Мысалы, дәстүрлі қонақжайлық, үлкенді құрметтеу және рухани-адамгершілік құндылықтар әлемдік деңгейде насихатталса, олар ұлттық мәдениеттің орнығуына ғана емес, жалпыадамзаттық рухани байлықты арттыруға да үлес қоса алады. Бұл мәдени плюрализм қағидасының нақты көрінісі болып табылады.

Сондай-ақ, қазіргі кезеңде ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтаудың жаңа тетіктерінің бірі – цифрлық кеңістік. Ғаламтор мен әлеуметтік желілер дәстүрлі мәдениетті кеңінен таратуға, ұлттық өнерді, тіл мен салт-дәстүрді жастарға жеткізуге мүмкіндік береді. Бұл тұрғыда Молдабеков Ж.Ж. *Қазақ мәдениетінің тарихы* еңбегінде: «Қазақ мәдениетінің құндылықтарын қазіргі заманға бейімдеудің бір жолы – цифрлық технологияларды қолдану арқылы мұраны кеңінен насихаттау» [10,198] деп жазады. Шынында да, цифрлық жобалар, онлайн-кітапханалар, виртуалды мұражайлар мен деректі фильмдер ұлттық құндылықтарды жаһандық аудиторияға таныстырудың тиімді құралына айналып отыр. Мұндай әдістер әсіресе жас буынның ұлттық мәдениетке қызығушылығын арттырып, жаһандану ағынында өзінің рухани тамырын сақтап қалуына ықпал етеді.

Сыздыкова М., Әбікенов Ж., Абдираманова А., Ильясова Е. Жаһанданудың қазақ дәстүрлері мен мәдениетінің трансформациясына әсері, мақалада авторлар жаһандану мен цифрландыру жағдайында дәстүр мен инновация мәдениетінің арақатынасы ерекше қарастырылады. Олар дәстүрлі мәдени құндылықтардың (салт-дәстүр, тарихи қалыптасқан нормалар, моралдық-әлеуметтік мінез-құлық үлгілері) жаңашыл мәдени элементтермен (технологиялық өзгерістер, сыртқы мәдени ықпалды материалдар, цифрлық мәдениет) қалай араласып жатқанын зерттейді. Бұл араласу кей кезде ұлттық мәдениеттің қалыпты жүрісінен ауытқуына, дәстүрлі нормалардың әлсіреуіне және мәдени сәйкестіктің өзара ұмытылуына әкелуі мүмкін.

Сонымен бірге, көпұлтты қоғам контекстінде ұлттық нормаларды сақтау ұлттық сәйкестіктің негізі болып табылатындығы айтылады. Оңтүстік Қазақстан мысалында ұлттық

дәстүрлер мен мәдени нормалардың қоғамдық санадан алыстап, тіпті кейбіреулерінің жойылу қаупі бар екендігі анық көрсетілген. Мемлекеттік және қоғамдық қолдаудың жоқтығы немесе жеткіліксіздігі, жастар арасында дәстүрге қызығушылықтың төмендеуі, урбанизация мен миграцияның мәдени байланыстарды әлсіретуі – осының бәрі ұлттық мәдени ерекшеліктің сақталуына кедергі жасайтын факторлар ретінде атап өтіледі.

Арнайы назарда – мәдени трансформацияның позитивті аспектілері де бар: жаңа мәдени элементтер ұлттық мәдениетке жаңа тыныс беріп, оны заман талабына сай жаңғыртуға мүмкіндік туғызуда. Цифрлық технологиялар арқылы мәдени мұраны сақтау, жастар арасында мәдени құндылықтарды түсіну мен бағалауды арттыруға бағытталған онлайн сауалнамалар мен қоғамдық пікір зерттеулері жүргізіліп отыр. Авторлардың пайымынша, ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтау үшін мәдени плюрализм мен инклюзивті саясат, сондай-ақ білім беру мен мәдени институттардың белсенділігі маңызды [11].

Жаһандану дәуірінде мәдени сәйкестіктің рөлі тек диалог пен ынтымақтастыққа емес, сонымен қатар қайшылықтарға да негіз болуы мүмкін. С.Хантингтон бұл туралы: *«Қалыптасып келе жатқан әлемде мәдени бірегейліктер қақтығыстардың басты көзі болып табылады, бірақ олар диалог пен ынтымақтастықтың да негізіне айналуы мүмкін»* [12,28]. деп жазды. Бұл пікір ұлттық мәдениетті сақтаудың тек ішкі қажеттілік емес, сонымен бірге жаһандық тұрақтылық пен бейбітшілік үшін де маңызды екендігін айқындайды.

Жаһандану үдерісінде ұлттық мәдениет пен құндылықтардың сақталуы маңызды мәселе болып табылады, өйткені жаһандық ықпалдастық ұлттық болмыстың маңызды аспектілеріне айтарлықтай қауіп төндіреді. Ұлттық құндылықтардың жойылу қаупі – бұл жаһандану жағдайындағы басты сын-тегеуріндердің бірі. Тұтынушылық мәдениет жаһандық кеңістікте үстемдік етіп, рухани құндылықтардың орнына материалдық құндылықтарды алға қояды. Бұл "мәдени колонизация" феноменін туындатып, ұлттық мәдениеттің өзіндік ерекшеліктерін әлсіретеді. Батыстық мәдени модельдердің таралуы көптеген халықтардың, оның ішінде қазақ мәдениетінің дәстүрлі құндылықтарына нұқсан келтіруде. Мұндай ықпалдың нәтижесінде ұлттық мәдени мұраның бірегейлігі мен өзіндік ерекшелігін сақтау қажеттілігі арта түседі [1, 30-34].

Жаһанданудың тағы бір салдары – лингвистикалық ассимиляция. Көптеген ұлттар жаһандану үдерісінде өздерінің ана тілдерін сақтау үшін күресуге мәжбүр. Ұлттық тілдердің әлсіреуі – жаһандану жағдайында мәдени ерекшеліктің жоғалу қаупін күшейтетін факторлардың бірі. Әсіресе, ағылшын тілінің халықаралық қарым-қатынас пен ақпараттық технологияларда басымдылыққа ие болуы басқа тілдердің қолданыс аясын тарылтып, оларды қолданыстан ығыстыруда. Қазақ тілі де осы ықпалға түсуде, бұл ұлттық сәйкестікті сақтау үшін тіл саясатының рөлін күшейтуді талап етеді.

Сонымен қатар, жаһандану рухани құндылықтардың құлдырауына және мәдени дәстүрлердің үзілуіне әкелуі мүмкін. Бұл үдеріс көптеген ұлттық мәдениеттердің ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын әлсіретіп, ұрпақтар арасындағы рухани байланысты үзеді. Әсіресе, жаһандық нарыққа бейімделу барысында халықтардың дәстүрлі дүниетанымы мен өмір салтына қауіп төнеді. Мысалы, қазақ қоғамындағы қонақжайлылық, үлкенді құрметтеу, табиғатпен үйлесімде өмір сүру сияқты құндылықтар нарықтық қатынастар мен индивидуализмге негізделген жаһандық тенденциялармен алмастырылуда [6, 110-114].

Ұлттық құндылықтарды сақтау мен нығайту үшін мемлекет деңгейінде де, қоғам тарапынан да шаралар қабылдау қажет. Білім беру жүйесінде ұлттық мәдениетке негізделген бағдарламаларды күшейту, ұлттық тілдерді қолдау саясатын дамыту, мәдени мұраны қорғауға бағытталған жобаларды іске асыру ұлттық ерекшелікті сақтауға мүмкіндік береді. Жаһандану жағдайында ұлттық болмысты сақтау – бұл тек өткенді қорғау ғана емес, сонымен қатар ұлттың рухани және мәдени даму мүмкіндігін қамтамасыз ету.

Ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтау жаһандану жағдайында маңызды міндет болып табылады. Бұл үдерісте мемлекеттік саясат, білім беру жүйесі және жеке адамның рөлі ерекше мәнге ие. Мемлекеттік саясат ұлттық мәдени мұраны қорғау мен дамытуда шешуші

рөл атқарады. Мәдени мұраларды сақтау үшін арнайы бағдарламалар қабылдау және оларды жүзеге асыру ұлттық бірегейлікті нығайтудың тиімді жолы болып табылады. Қазақстанда "Мәдени мұра" бағдарламасы осы бағыттағы табысты бастамалардың бірі ретінде қарастырылады. Ол тарихи-мәдени ескерткіштерді зерттеу, қалпына келтіру және оларды келешек ұрпаққа жеткізу мақсатында іске асырылды. Сонымен қатар, тіл саясаты ұлттық бірегейлікті сақтауда маңызды құрал болып табылады. Қазақ тілін дамыту мен оны қолдану аясын кеңейту мемлекеттік саясаттың басты бағыттарының бірі ретінде қарастырылуы тиіс. Ана тілінің мәртебесін арттыру – ұлттық болмысты сақтаудың негізі.

Білім беру жүйесі ұлттық мәдениетті сақтауда және нығайтуда шешуші рөл атқарады. Бұл жүйе ұлттық және әлемдік мәдениетті үйлестіре отырып, жастардың мәдени санасын қалыптастыруға ықпал етуі тиіс. Ұлттық мәдениеттің құндылықтарын түсіну мен қабылдау, сонымен қатар оны заманауи жаһандық мәдениетпен байланыстыру – білім беру саласының негізгі міндеттерінің бірі. Қасабек А. мен Алтаев Ж. атап өткендей, білім беру жүйесі ұлттық бірегейлікті сақтау мен нығайтуда маңызды құрал ретінде қарастырылады. Олар ұлттық құндылықтарды жастарға жеткізу үшін оқу бағдарламаларына арнайы курстар мен пәндер енгізудің қажеттілігін ерекше атап өтеді. Мұндай пәндер қазақ мәдениеті, тарихы және дәстүрлерінің терең мазмұнын ашып, жастарды ұлттық рухани мұралармен таныстыруға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, білім беру жүйесі ұлттық мұраны зерттеу мен оны кеңінен таныстыруға бағытталған зерттеу жобаларына негізделуі қажет. Бұл бағытта мәдени мұраларды цифрландыру, интерактивті ресурстар жасау және оларды оқу үдерісіне енгізу маңызды рөл атқарады. Мұндай қадамдар ұлттық мәдениеттің қазіргі заманғы технологиялар арқылы кеңірек аудиторияға қолжетімді болуына мүмкіндік береді. Білім беру мекемелерінде жастар арасында ұлттық құндылықтарды насихаттай отырып, қазақ мәдениетінің әлемдік мәдениетпен үйлесімді байланысын қамтамасыз ету мүмкіндігі артады.

Қасабек пен Алтаев ұлттық мәдениетті сақтап, оны жаһандық деңгейде таныту үшін білім беру ұлттық және әлемдік мәдениеттер арасындағы тепе-теңдікті сақтайтын алаң болуы тиіс деп есептейді. Осыған орай, мәдени мұраларды зерттеу мен оларды білім беру үдерісіне енгізу ғана емес, сонымен бірге ұлттық бірегейлікті нығайтуға бағытталған арнайы бағдарламалар мен жобаларды іске асыру қажет. Бұл білім беру жүйесін ұлттық мәдениетті сақтау мен дамытудың маңызды құралы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді [7, 130-135].

Ұлттық ерекшелікті сақтау тек мемлекеттік және институционалдық деңгейде ғана емес, жеке тұлғалардың белсенді қатысуымен де жүзеге асады. Жеке адам өзінің ұлттық болмысын терең түсініп, мәдени мұраға құрметпен қараған жағдайда ғана ұлттық бірегейлікті нығайтуға үлес қоса алады. Жеке тұлға өз мәдениетін насихаттау үшін заманауи технологияларды тиімді пайдалана алады. Әлеуметтік желілер, цифрлық платформалар және басқа да инновациялық құралдар ұлттық құндылықтарды кең аудиторияға жеткізудің қуатты құралы болып табылады. Сонымен қатар, мәдени іс-шараларға, ұлттық өнер мен дәстүрлерді насихаттауға қатысу – жеке адамның ұлттық мәдениетке қосатын маңызды үлесі.

Ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтау әрбір адамның, қоғамның және мемлекеттің ортақ міндеті болып табылады. Мемлекеттік саясаттың дұрыс бағытталуы, білім беру жүйесінің ұлттық мәдениетке негізделуі және жеке адамдардың белсенділігі ұлттық болмысты жаһандану жағдайында сақтаудың және нығайтудың кепілі болып табылады.

Жаһандану үдерісінде ұлттық мәдени ерекшелікті сақтау көптеген елдердің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Әлемнің түрлі елдері бұл мәселені шешу үшін әртүрлі тәсілдер мен бағдарламаларды іске асыруда. Жапония ұлттық мәдени ерекшелікті сақтаудың озық үлгілерінің бірі ретінде танымал. Жапондар ұлттық дәстүрлерді сақтау мен оларды заманауи технологиялармен үйлестіру арқылы жаһандану жағдайында өз мәдениетін нығайтуда. Олар ұлттық мәдениет элементтерін (каллиграфия, шай рәсімдері, кимоно, жапон архитектурасы) білім беру бағдарламаларына енгізіп, жастар арасында дәстүрге деген құрметті арттыруда. Сонымен қатар, жапон тілі мен мәдениетін шетелдерде насихаттау үшін арнайы орталықтар ашып, мәдени дипломатияны дамытуда [13,15-20].

Оңтүстік Кореяның тәжірибесі де ұлттық ерекшелікті сақтау мен оны жаһандық деңгейде танытуда үлгі болып табылады. Корея мәдениетінің әлемдік брендке айналуында "Халлю" немесе "Корея толқыны" бағдарламасының рөлі зор. Бұл бағдарлама корей поп-мәдениетін (К-POP), корей асханасын, дәстүрлі өнер мен қолөнерді әлемге танытуға бағытталған. Сонымен қатар, корей үкіметі ұлттық тілді дамыту және оны шетелдік аудиторияға үйрету бойынша кешенді бағдарламаларды жүзеге асыруда [14,45-48]. Бұл шаралар Оңтүстік Кореяның ұлттық мәдени ерекшелігін сақтау және оны әлемдік деңгейде насихаттауға ықпал етеді.

Нәтижесі. Қазақстан ұлттық мәдениет пен дәстүрлерді сақтау жолында кешенді әрі тиімді тәсілдерді қолдануда. Бұл бағытта елдің мәдени мұрасын зерттеу, сақтау және оны ұрпақтан ұрпаққа жеткізу басты назарда. Еліміз тәуелсіздік алғаннан бері ұлттық мәдениетті сақтаудың стратегиялық міндеттерін іске асыруда бірқатар маңызды мемлекеттік бағдарламалар мен жобаларды жүзеге асырды. Соның ішінде "Мәдени мұра" мемлекеттік бағдарламасы ерекше орын алады. Бұл бағдарлама аясында тарихи-мәдени нысандарды қалпына келтіру, археологиялық зерттеулер жүргізу, қазақ халқының тарихи құжаттарын жинақтау және қайта басып шығару сияқты жұмыстар атқарылды. Бағдарламаның нәтижесінде Қазақстанның көптеген тарихи-мәдени ескерткіштері ЮНЕСКО-ның әлемдік мұра тізіміне енгізілді. Бұл ұлттық мәдениеттің жаһандық деңгейде мойындалуына ықпал етті.

Сонымен қатар, Қазақстан ұлттық мәдениетті нығайту мақсатында мемлекеттік тіл мәртебесін арттыруға ерекше көңіл бөледі. Қазақ тілі мемлекеттік мәртебеге ие бола отырып, білім беру, ақпараттық кеңістік және қоғамдық қатынастардың негізгі тілі ретінде орнығуда. Тілдерді дамыту мен қолданудың мемлекеттік бағдарламасы аясында қазақ тілінің қолдану аясын кеңейту, оны оқыту әдістемелерін жетілдіру және жастар арасында тілді меңгеру деңгейін арттыру бағытында жұмыстар жүргізілуде. Бұл шаралар ұлттық сәйкестікті нығайтып, қазақ халқының рухани бірегейлігін сақтауға ықпал етеді.

Дәстүрлі өнерді насихаттау да Қазақстанның ұлттық мәдениетін сақтаудағы маңызды қырларының бірі болып табылады. «Сымбатты өнер болмаған елде мағыналы тіршілік жоқ. Қандай қауым, қандай тапты алсақ та қаны мен жанының суретін өнер айнасына түсірмей отыра алмайды. Өнерден қуат алмаса, тіршілік шырағы өшеді», - дейді жазушы М.Әуезов [15,415]. Елде ұлттық музыка, әдебиет, театр және қолөнер салаларын дамытуға ерекше назар аударылып келеді. Қобыз, домбыра сияқты ұлттық музыкалық аспаптарды дәріптеу, айтыс өнерін халықаралық деңгейде таныту және дәстүрлі қазақ қолөнерін қайта жаңғырту бағытында түрлі фестивальдер, көрмелер және конкурстар өткізіліп тұрады. Мысалы, "Ұлы Дала әуендері" жобасы қазақтың ұлттық музыкасын әлемдік мәдениетке танытудың тиімді құралына айналды.

Білім беру жүйесін жетілдіру арқылы ұлттық мәдениетті сақтау елдің стратегиялық басымдықтарының бірі болып табылады. Қазақстанның мектептері мен жоғары оқу орындарының оқу бағдарламаларына қазақ халқының мәдениеті, тарихы, әдебиеті мен дәстүрлеріне арналған арнайы курстар мен элективті пәндер енгізіліп, олар жас ұрпақтың тарихи жадысы мен рухани дүниетанымын қалыптастыруға бағытталған. Бұл пәндер арқылы оқушылар мен студенттер ұлттық құндылықтарды тек теория жүзінде ғана емес, тәжірибе жүзінде де игеріп, мәдени мұраны күнделікті өмірде қолдана білуге үйренеді.

Сонымен бірге, қазіргі жаһандану дәуірінде білім беру саласында жаңа цифрлық технологияларды пайдалану ұлттық мәдениетті насихаттаудың тиімді құралына айналып отыр. Мысалы, тарихи-мәдени ескерткіштер мен мұражайларға арналған интерактивті қосымшалар, виртуалды экскурсиялар және 3D форматтағы танымдық жобалар жастарға өз мәдениетін терең әрі қызықты түрде меңгеруге мүмкіндік береді. М.Кастельс бұл құбылысты былай сипаттайды: «Жаңа ақпараттық технологиялар жергілікті дәстүрлерді ғаламдық желімен байланыстыра отырып, мәдени әртүрлілікті сақтауға мүмкіндік береді» [16,77].

Сонымен қатар, білім беру мекемелерінде этнографиялық клубтар, мәдени-шығармашылық үйірмелер мен ғылыми-зерттеу жобалары ұйымдастырылып, жастардың қазақ халқының салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын практикалық тұрғыдан меңгеруіне жол

ашылуда. Бұл үрдіс жас буынға мәдениетті тек сақтаушы ғана емес, оны дамытушы және жаңғыртушы ретінде қарауға мүмкіндік береді. Осындай бастамалар нәтижесінде ұлттық мәдениет заманауи технологиялармен үйлесіп, қоғамның рухани дамуының негізгі тіректерінің біріне айналып келеді.

Аринова О., Мұқанова А., Шорманбаева Д., Қарипбаев Б., Сейфуллина Г. еңбегінде жаһандану жағдайында қазақстандық жастардың этникалық сәйкестігінің өзгерістерге ұшырау үдерісі талданады. Мақалада ең алдымен жаһанданудың мәдени ықпалы жастардың құндылықтар жүйесінде байқалатыны, олардың ұлттық дәстүрлер мен мәдениетке деген көзқарасының өзгере бастағаны айтылады. Әсіресе, жаңа ақпараттық кеңістіктің, ғаламтор мен әлеуметтік желілердің жастардың өзін-өзі тануына, ұлттық болмысты сезінуіне ықпалы ерекше қарастырылады.

Зерттеуде жастардың этникалық сәйкестігіне сыртқы мәдени ықпалдардың әсерінен туындайтын қарама-қайшылықтар да назарға алынған. Бір жағынан, жастар әлемдік мәдени кеңістікке тартылып, батыстық құндылықтарды тез қабылдайды, екінші жағынан, өз халқының салт-дәстүрін, тілін және рухани мұрасын сақтауға ұмтылады. Осы екі үрдістің қатар жүруі олардың этникалық сәйкестігінде тұрақсыздық пен көпқырлылықты қалыптастырады.

Мақалада сонымен бірге ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтау жастардың әлеуметтік ортада алған тәрбиесіне, білім беру мазмұнына және мемлекеттік деңгейде жүргізіліп отырған ұлттық саясатқа байланысты екендігі көрсетілген. Авторлар қазіргі қазақстандық жастар үшін этникалық сәйкестікті сақтаудың маңызды факторлары – ұлттық тілдің мәртебесін көтеру, мәдени мұраға деген құрметті арттыру және ұлттық құндылықтарды заманауи контексте жаңғырту екендігін атап өтеді.

Жалпы, мақалада көтерілген мәселелер жаһандану жағдайында жастардың ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелігін сақтап қалу тек қана жеке жауапкершілік емес, сонымен бірге қоғам мен мемлекеттің үйлесімді қолдауын қажет ететін ортақ міндет екендігін көрсетеді [17].

Қазақстанның ұлттық мәдениетті сақтау тәжірибесі тек ішкі емес, сонымен қатар халықаралық деңгейде де танылуда. Ел ЮНЕСКО, ТҮРКСОЙ секілді халықаралық ұйымдармен белсенді ынтымақтастық орнатып, түркі әлемінің ортақ мәдени мұраларын сақтауға бағытталған жобаларға қатысуда. Мысалы, Түркістан қаласының ЮНЕСКО мұра тізіміне енгізілуі және "Ұлы Жібек жолы" жобасына қатысуы Қазақстанның жаһандық мәдениетте өзіндік орны бар екенін көрсетеді.

Жалпы, Қазақстанның ұлттық мәдениетті сақтау және дамыту тәжірибесі заманауи жаһандық өзгерістерге бейімделе отырып, ұлттық сәйкестікті нығайтудың тиімді жолдарын көрсетеді. Бұл тәжірибе болашақ ұрпаққа мәдени мұраны жеткізуге, елдің бірегейлігін сақтауға және ұлттық құндылықтарды халықаралық аренада танытуға бағытталған. Ұлттық мәдениетті сақтау мен дамытудағы бұл қадамдар Қазақстанды жаһандану жағдайында өзіндік ерекшелігін сақтаған және дамыған елдердің қатарына қосады.

Ұлттық мәдениеттерді қорғау және насихаттау тек мемлекеттердің жеке күш-жігерімен шектелмейді. Бұл бағытта ЮНЕСКО секілді халықаралық ұйымдардың қызметі ерекше маңызды. ЮНЕСКО мәдени әртүрлілікті сақтау мақсатында көптеген жобалар мен бағдарламаларды жүзеге асырады. "Әлемдік мәдени мұралар тізімі" бағдарламасы мәдени және табиғи нысандарды қорғауға бағытталған, ал "Материалдық емес мәдени мұраларды қорғау туралы конвенция" дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарды сақтауға ықпал етеді. Бұл ұйым сонымен қатар мәдениетаралық диалогты дамыту арқылы мәдени плюрализмді нығайтуға және халықтар арасындағы өзара түсіністікті арттыруға жағдай жасайды [18,18-22].

Жапония, Оңтүстік Корея және Қазақстанның ұлттық мәдени ерекшеліктерін сақтау тәжірибесі, сондай-ақ ЮНЕСКО секілді халықаралық ұйымдардың қызметі, мәдени әртүрлілікті қорғаудың жаһандық маңызын көрсетеді. Бұл тәжірибелер басқа елдерге ұлттық сәйкестікті жаһандық процестермен үйлесімді түрде сақтаудың үлгісі бола алады.

Қорытынды

Ұлттық және мәдени өзіндік ерекшелікті сақтау – жаһандану жағдайында өзекті және күрделі мәселе. Жаһандану үдерісі бір жағынан, халықтарды бір-бірімен жақындастырып, ортақ құндылықтарды қалыптастыруға ықпал етсе, екінші жағынан, ұлттық ерекшеліктер мен мәдени әртүрлілікке қауіп төндіреді. Бұл жағдайда әрбір ұлт өз болмысын сақтай отырып, жаһандық қауымдастықтың толыққанды мүшесі болу жолдарын іздеуі қажет. Ұлттық және мәдени өзіндік ерекшеліктер тек өткеннің мұрасы ғана емес, сонымен қатар қазіргі заманғы қоғамның тұрақтылығы мен дамуындағы маңызды элемент болып табылады. Сондықтан жаһандану жағдайында ұлттық сәйкестікті сақтау – адамзат болашағын қамтамасыз етудің негізгі шарттарының бірі.

Жаһандану мен ұлттық сәйкестік арасындағы үйлесімділікке қол жеткізу үшін бірнеше бағытты ұстану қажет. Біріншіден, мемлекет деңгейінде мәдени мұраларды сақтау және ұлттық тілді дамытуға бағытталған саясатты жалғастыру маңызды. Бұл шаралар ұлттық бірегейлікті нығайтып, қоғамның тұрақтылығын қамтамасыз етеді. Екіншіден, білім беру жүйесі арқылы жастарды ұлттық құндылықтарға тәрбиелеу, оларды мәдени мұралармен таныстыру және заманауи әлемде өзіндік ерекшеліктерін сақтауға ынталандыру қажет. Үшіншіден, әрбір жеке адамның ұлттық болмысын терең түсінуі мен өз мәдениетін құрметтеуі ұлттық сәйкестікті нығайтуда шешуші рөл атқарады.

Зерттеудің практикалық мәні ұлттық мәдениет пен жаһандану арасындағы тепе-теңдікті сақтау тетіктерін анықтауда жатыр. Бұл мәселе мәдениет, білім беру, экономика және саясат салаларында кешенді тәсілдерді қажет етеді. Сонымен қатар, ұлттық ерекшелікті сақтау мен нығайту тәжірибесін зерттеу болашақта жаһандық ықпалдастық жағдайында ұлттық сәйкестікті басқарудың тиімді әдістерін ұсына алады.

Болашақта бұл тақырыпты зерттеу ұлттық мәдениеттердің жаһандану жағдайындағы орны, олардың өзара ықпалдасуы және заманауи технологияларды пайдалану арқылы мәдени мұраны сақтау мәселелерін қамтуы мүмкін. Сондай-ақ, ұлттық сәйкестікті сақтаудағы жаңа халықаралық ынтымақтастық тетіктері мен тәжірибелерін зерттеу маңызды. Осы бағыттағы зерттеулер ұлттық ерекшелікті сақтай отырып, әлемдік қауымдастықта үйлесімді қарым-қатынас орнатудың тиімді жолдарын айқындауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ғабитов Т.Х. *Жаһандану және Қазақстан мәдениеті: оқу-әдістемелік нұсқаулар*. – Алматы: Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, 2014. – 40 б.
2. Айталы А. "Жаһандану және ұлттық идея"//kazgazeta.kz. – 2017. – [Электрондыресурс].–Қолжетімділік: https://anatili.kazgazeta.kz/news/43815?utm_source=chatgpt.com
3. Косиченко А.Г. *Жаһандану үрдісінің Қазақстан мәдениетіне әсері* // Stud.kz. – 2015. – [Электронды ресурс]. – Қолжетімділік: <https://stud.kz/referat/show/50875>
4. Тәттібек Н.М. *Жаһандану және заманауи мәдени кеңістіктегі құндылықтар өзгерісі* // ҚазҰУ хабаршысы. Философия, мәдениеттану және саясаттану сериясы. – 2015. – №4(53). – Б. 90-95.
5. *Казахстанская политологическая энциклопедия*. Гл. ред. Т.Т. Мустафин. А; КазГУ. 1998. – 396 с.
6. Ғайпов З.С. *Қазақстан халқының саяси сәйкестендірілуі: жаңғыру жағдайындағы талдау* // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. – Саясаттану. Өңіртану. Шығыстану. Түркітану сериясы. – 2025. – Т. 150, №1. – 32-45 бб.
7. Қасабек А., Алтаев Ж. *Қазақ философиясының тарихи-мәдени бастаулары*. – Астана: Елорда, 1998. – 320 б.
8. Нысанбаев А. *Казахстан в условиях глобализации*. – Алматы, 2006. – 214 с.
9. Ғабитов Т.Х. *Мәдениеттану негіздері*. – Алматы: Дәуір, 2013. – 432 б.

10. Молдабеков Ж.Ж. *Қазақ мәдениетінің тарихы*. – Алматы: *Қазақ университеті*, 2013. – 280 б.
11. Сыздыкова М., Әбікенов Ж., Абдираманова А., Ильясова Е. *Жаһанданудың қазақ дәстүрлері мен мәдениетінің трансформациясына әсері: Оңтүстік Қазақстан мысалында // Changing Societies & Personalities*. – 2024. – Т. 8, №4. – 964-984 бб.
12. Huntington, S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. – New York: Simon & Schuster, 1996. – 367 p.
13. Ито М. *"Japanese Cultural Preservation and Globalization"*. – Токио: Япония мәдени орталығы, 2012. - 240 б.
14. Ким Ч. *"Hallyu: The Korean Wave"*. – Сеул: Корея мәдени қоры, 2014. -208 б.
15. Әуезов Мұхтар. *Таңдамалы: монография, зерттеулер, мақалалар*. Алматы: *Қазақ энцикл.*, 1997. - 512 б.
16. Castells, M. *The Rise of the Network Society*. – Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. – 597 p.
17. Аринова О., Мұқанова А., Шорманбаева Д., Қарипбаев Б., Сейфуллина Г. *Мәдени жаһандану жағдайындағы заманауи қазақстандық жастардың этникалық сәйкестігінің ерекшеліктері // International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*. – 2025. – Т. 8, №3. – 1587-1594 бб.
18. ЮНЕСКО. *"Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage"*. – Париж, 2003.

References:

1. Gabitov T.Kh. *Zhahandanu zhane Kazakhstan madenieti: oku-adistemelik nuskaular*. Almaty: Al-Farabi atyndagy Kazakh National University, 2014. 40 p.
2. Aitaly A. *Zhahandanu zhane ulityk ideya [Electronic resource]*. 2017. Available at: <https://anatili.kazgazeta.kz/news/43815> (21.07.2024: day.month.year).
3. Kosichenko A. G. *Zhahandanu urdisinin Kazakhstan madenietine aseri [Electronic resource]*. 2015. Available at: <https://stud.kz/referat/show/50875> (accessed: day.month.year).
4. Tattibek N. M. *Zhahandanu zhane zamanaui madeni kenistiktegi kundylyktar ozgerisi*. Vestnik KazNU. Series of Philosophy, Cultural Studies and Political Science, 2015, no. 4(53), pp. 90-95.
5. *Kazakhstanskaya politologicheskaya entsiklopediya*. Ed. by T. T. Mustafin. Almaty: KazGU, 1998. 396 p.
6. Gaipov Z. S. *Kazakhstan halkynyn sayasi saikestendirilui: zhangyru zhagdaiyndagy taldau*. Vestnik L. N. Gumilyov Eurasian National University. Political Science. Regional Studies. Oriental Studies. Turkology Series, 2025, vol. 150, no. 1, pp. 32-45.
7. Qasabek A., Altaev Zh. *Qazaq filosofiyasynyn tarihi-madeni bastaulary*. Astana: Elorda, 1998. 320 p.
8. Nysanbaev A. *Kazakhstan v usloviyakh globalizatsii*. Almaty, 2006. 214 p.
9. Gabitov T. Kh. *Madeniettanu negizderi*. Almaty: Dauir, 2013. 432 p.
10. Moldabekov Zh. Zh. *Qazaq madenietinin tarikhy*. Almaty: Kazakh University, 2013. 280 p.
11. Syzdykova M., Abikenov Zh., Abdiramanova A., Ilyasova E. *Zhahandanudyn qazaq dasturleri men madenietinin transformatsiyasyna aseri: Ontustik Kazakhstan mysalynda*. Changing Societies & Personalities, 2024, vol. 8, no. 4, pp. 964-984.
12. Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon & Schuster, 1996. 367 p.
13. Ito M. *Japanese Cultural Preservation and Globalization*. Tokyo: Japan Cultural Center, 2012. 240 p.
14. Kim C. *Hallyu: The Korean Wave*. Seoul: Korea Cultural Foundation, 2014. 208 p.
15. Aueзов M. *Tandamaly: monografiyalar, zertteuler, makalalar*. Almaty: Kazakh Encyclopedia, 1997. 512 p.
16. Castells M. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. 597 p.

17. Arinova O., Muqanova A., Shormanbaeva D., Qaripbaev B., Seifullina G. Madeny zhahandanu zhagdaiyndagy zamanau qazaqstandyk zhastardyn etnikalyk saikestiginin erekshelikteri. *International Journal of Innovative Research and Scientific Studies*, 2025, vol. 8, no. 3, pp. 1587-1594.
18. UNESCO. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris, 2003.

FTAXP/MPHTI/IRSTI:03.20.00

ӘӨЖ/УДК/UDC:912.4.

<https://www.doi.org/10.51889/2959-6017.2025.87.4.016>

F.T. Bertolo¹, L.V. Safronova², M.M. Muratkazin³

¹Master's Degree, University of Turin
Turin, Italy

E-mail: francesca.bertolo880@edu.unito.it

²Doctor of Philology, Professor, Abai KazNPU
Almaty, Kazakhstan

E-mail: dinass2002@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0337-9418>

³candidate of historical sciences, associate professor
of the Abai Kazakh National Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan, E-mail: muratkazin@bkl.ru
<https://orcid.org/0000-0002-2084-1937>

TRANSITION OF THE KAZAKH LANGUAGE TO LATIN: HISTORICAL AND SOCIO-CULTURAL VECTOR

Abstract

The Latinization of the Kazakh language is one of the most difficult to implement, controversial and so far postponed projects of the «Rukhani Zhandyru» Program. This chapter proposes to study the historical stages of the development of the Kazakh language and the factors that led to the idea of its Latinization. The question of the Latinization of the Kazakh language and its possible consequences, raised in the «Rukhani Zhandyru» Program, as well as the pros and cons that it entails, are analyzed from a historical-cultural and sociolinguistic point of view. The paradox is designated as an integral characteristic of the functioning of the Kazakh language - historically multicultural, simultaneously associated with completely different worlds. Reflections on ways to solve this socio-cultural and linguistic problem are presented. Following the concept of F. de Saussure, the Kazakh language and the problem of its Latinization are considered as a sociocultural process that primarily affects Kazakhstani society. In this regard, this study uses methods such as structuralism and cognitive linguistics, which define language concepts as a group of relationships between its elements, each of which has a particular function (both at the general and individual levels). It also uses approaches to the analysis of linguistic factors such as pragmatics and sociolinguistics, which assert that language is a pragmatic act that develops according to the requirements of its speakers, taking into account a wide variety of historical contexts and situations.

Key words: latinization, Kazakh language, alphabet, "Rukhani zhandyru".

Acknowledgments

This research has been funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. BR24993269 "Evolution and Transformation of Value Orientations in Kazakhstani Society During the Independence Period").